

KHÁI QUÁT THỰC TRẠNG HOẠT ĐỘNG GIÁO DỤC PHÁP LUẬT CHO TRẺ EM Ở NHÀ TRƯỜNG THEO CHƯƠNG TRÌNH CHÍNH KHOÁ

1. Những ưu điểm cơ bản

Hoạt động giáo dục pháp luật cho trẻ em ở nước ta hiện nay được thực hiện ở nhà trường và cộng đồng, trong đó chủ yếu là ở nhà trường. Giáo dục pháp luật cho trẻ em ở cộng đồng cũng đang được thực hiện tại các cộng đồng dân cư nhưng chưa thường xuyên ở tất cả các địa phương trong cả nước.

Giáo dục pháp luật cho trẻ em ở nhà trường được thực hiện theo hai phương thức chính là chương trình chính khoá và chương trình ngoại khoá.

1.1. Về nội dung giáo dục pháp luật cho trẻ em trong nhà trường

Theo chương trình giáo dục pháp luật chính khoá, nội dung giáo dục pháp luật được tích hợp, lồng ghép trong một số môn học như: giáo dục công dân, giáo dục đạo đức, giáo dục kỹ năng sống, giáo dục quyền con người từ các cấp giáo dục mầm non, cấp tiểu học, cấp trung học cơ sở và cấp trung học phổ thông.

Thực tiễn cho thấy, giáo dục pháp luật ngoại khoá ngoài giờ lên lớp được tổ chức dưới các hình thức hoạt động đa dạng, linh hoạt, có sự phối kết hợp giữa nhà trường, các thiết chế xã hội, gia đình đã có ý nghĩa thiết thực, góp phần quan trọng trong việc trang bị kiến thức, kỹ năng sống, ý thức tôn trọng, tuân thủ pháp luật cho trẻ em. Nội dung giáo dục pháp luật trong chương trình giáo dục mầm non và tiểu học được lồng ghép thông qua nội dung giáo dục đạo đức qua đó từng bước hình thành thói quen tôn trọng và ứng xử phù hợp với chuẩn mực đạo đức và pháp luật. Nội dung giáo dục pháp luật trong chương trình giáo dục trung học cơ sở, trung học phổ thông trang bị kiến thức ban đầu về quyền, nghĩa vụ của công dân, rèn luyện thói quen, ý thức tôn trọng và chấp hành pháp luật.

Cơ sở pháp lý cho công tác phổ biến, giáo dục pháp luật trong nhà trường đã và đang từng bước được hoàn thiện, tạo điều kiện cho việc chỉ đạo, hướng dẫn và tổ chức thực hiện công tác phổ biến, giáo dục pháp luật trong nhà trường một cách nền nếp. Mối quan hệ phối hợp giữa ngành tự pháp và ngành giáo dục - đào tạo trong công tác phổ biến, giáo dục pháp luật trong trường học ngày càng được khẳng định. Điều 24 Luật phổ biến giáo dục pháp luật năm 2012 đã xác

định các hình thức giáo dục pháp luật trong các cơ sở giáo dục của hệ thống giáo dục quốc dân trong đó có các cơ sở giáo dục phổ thông.

Chương trình môn học giáo dục công dân đã được điều chỉnh cho phù hợp hơn với thực tiễn xã hội và đối tượng học sinh. Đội ngũ giáo viên dạy môn giáo dục công dân trong các trường phổ thông đã hình thành được đào tạo, bồi dưỡng về kiến thức, nghiệp vụ giảng dạy pháp luật ở những mức độ nhất định. Hệ thống tài liệu tham khảo, hỗ trợ môn học giáo dục công dân, pháp luật được biên soạn, đổi mới. Cùng với việc tổ chức giảng dạy, học tập môn giáo dục công dân, các hoạt động ngoại khóa về phổ biến, giáo dục pháp luật cho học sinh đã được tổ chức với nhiều hình thức phong phú, đa dạng, nội dung thiết thực. Đội ngũ cán bộ làm công tác phổ biến, giáo dục pháp luật trong nhà trường được quan tâm, tăng cường. Nhận thức về pháp luật và ý thức chấp hành pháp luật của học sinh, sinh viên được chuyển biến rõ rệt.

Những năm gần đây, ngành giáo dục nói chung, các trường phổ thông nói riêng đã có nhiều chủ trương, cách tổ chức tạo sự chuyển biến, đổi mới nhất định về nâng cao chất lượng, hiệu quả giảng dạy, học tập, giáo dục pháp luật, đạo đức. Nội dung đổi mới đã được thực hiện đối với việc cấu trúc, xây dựng nội dung chương trình phổ biến, giáo dục pháp luật cho trẻ em ở chương trình chính khóa và ngoại khóa. Nhiều cuộc hội thảo ở tầm quốc gia và địa phương đã được tổ chức về chủ đề giáo dục pháp luật cho học sinh, thu hút sự tham gia của các giáo viên, chuyên gia, cán bộ chính quyền, đoàn thể. Nội dung sách giáo khoa và các tài liệu về phổ biến, giáo dục pháp luật cho học sinh thường xuyên được cập nhật. Ngành tư pháp phối hợp với ngành giáo dục - đào tạo ở nhiều địa phương đã định kỳ tổ chức các lớp tập huấn cho đội ngũ giáo viên, cán bộ quản lý của nhà trường, đoàn thể làm công tác giảng dạy, giáo dục pháp luật cho trẻ em.

Hoạt động giáo dục pháp luật cho trẻ em đã tạo sự chuyển biến tích cực trong nhận thức pháp luật, nâng cao ý thức tôn trọng và tuân thủ pháp luật của trẻ em. Đồng thời, cũng tác động tích cực đến nhận thức của đội ngũ giáo viên, cán bộ quản lý, các cơ quan chính quyền, tổ chức đoàn thể về ý nghĩa, sự cần thiết của công tác giáo dục pháp luật cho trẻ em trong chương trình chính khóa và ngoại khóa. Giáo dục pháp luật cùng với giáo dục đạo đức, giáo dục kỹ năng sống, giáo dục quyền con người đã bước đầu góp phần tích cực vào sự nghiệp giáo dục toàn diện cho trẻ em. Giáo dục pháp luật đã được xác định là một bộ

phận cấu thành cơ bản trong tổng thể chương trình giáo dục phổ thông và trong hoạt động phổ biến, giáo dục pháp luật ở nước ta.

Phổ biến, giáo dục pháp luật được đưa vào nhà trường từ giai đoạn 1987 - 1988. Đến nay, sau 30 năm đưa giáo dục pháp luật vào nhà trường, việc dạy và học pháp luật ở các cấp học đã ổn định và đi vào nề nếp. Thực hiện chủ trương của Đảng và Nhà nước về đưa giáo dục pháp luật vào nhà trường, tăng cường phổ biến, giáo dục pháp luật cho học sinh, sinh viên, các cơ quan có trách nhiệm (Bộ Tư pháp, Bộ Giáo dục - Đào tạo) đã phối hợp xây dựng chương trình, đưa nội dung kiến thức pháp luật vào các môn học giáo dục công dân (cấp phổ thông). Đồng thời, bước đầu đã có sự nghiên cứu tích hợp, lồng ghép các nội dung kiến thức pháp luật vào những môn học khác như đạo đức, sinh học, địa lý, tìm hiểu tự nhiên xã hội... Môn học giáo dục công dân (cấp phổ thông) đã khẳng định được vị trí trong chương trình giáo dục phổ thông. Thực hiện Nghị quyết số 40/2000/QH10 ngày 09-12-2000 của Quốc hội về đổi mới chương trình giáo dục phổ thông, ngày 05-5-2006, Bộ trưởng Bộ Giáo dục và Đào tạo đã ban hành Chương trình giáo dục phổ thông kèm theo Quyết định số 16/2006/QĐ-BGDĐT¹ trong đó có chương trình môn giáo dục công dân được xây dựng liên hoàn từ lớp 1-12.

1.2. Về cách thiết kế chương trình giáo dục pháp luật cho trẻ em ở các cấp học

Ở cấp tiểu học, nội dung pháp luật được lồng ghép vào môn đạo đức, được dạy ở cả 5 khối lớp (từ lớp 1 - 5) với thời lượng 35 tiết/khối lớp. Nội dung giáo dục pháp luật ở cấp tiểu học là giáo dục những kiến thức pháp luật phổ thông, cơ bản, phù hợp với lứa tuổi và nhu cầu của các em, góp phần hình thành và phát triển ở các em những tình cảm, niềm tin, hành vi và thói quen phù hợp với những giá trị đạo đức, giá trị pháp luật.

Nội dung giáo dục pháp luật ở cấp tiểu học được xây dựng dựa trên mục đích trang bị cho các em sự hiểu biết một số quyền cơ bản của trẻ em, bảo vệ, chăm sóc và giáo dục trẻ em, nghĩa vụ của trẻ em trong gia đình (đối với ông bà, cha, mẹ), và ngoài xã hội (an toàn giao thông và bảo vệ môi trường...). Đây là

¹¹. Được sửa đổi, bổ sung bởi Quyết định số 79/2007/QĐ-BGDĐT, ngày 24-12-2007 của Bộ Giáo dục và Đào tạo ban hành Chương trình 1 giáo dục quốc phòng - an ninh cấp trung học phổ thông.

những kiến thức phổ thông, cơ bản, thiết thực và phù hợp với các mối quan hệ cơ bản của học sinh tiểu học với bản thân, gia đình, nhà trường, cộng đồng xã hội và môi trường tự nhiên, gần gũi với cuộc sống sinh hoạt hằng ngày của trẻ em.

Ở cấp trung học cơ sở, môn giáo dục công dân được dạy cả 4 khối lớp (từ lớp 6 – 9) với thời lượng 35 tiết/khối lớp, với hai nội dung: công dân với đạo đức và công dân với pháp luật. Mỗi nội dung được chia thành từng chủ đề, được sắp xếp theo nguyên tắc phát triển từ thấp đến cao phù hợp với sự phát triển của lứa tuổi về nhận thức cũng như yêu cầu tu dưỡng, rèn luyện của học sinh từng giai đoạn.

Ở cấp trung học phổ thông, môn giáo dục công dân được dạy ở cả 3 khối lớp (từ lớp 10 - 12) với thời lượng 35 tiết/khối lớp, trong đó kiến thức pháp luật tập trung ở lớp 12. Nội dung giáo dục pháp luật trong chương trình giáo dục phổ thông chú trọng việc cung cấp cho học sinh những hiểu biết cơ bản về bản chất, vai trò và vị trí của pháp luật. Trên cơ sở đó, giúp học sinh có được nhận thức đúng về vai trò, vị trí của pháp luật trong đời sống, từ đó chủ động, tự giác điều chỉnh hành vi của cá nhân và đánh giá được hành vi của người khác theo các quy định của pháp luật. Giáo dục pháp luật ở cấp trung học phổ thông không chỉ dừng lại ở việc cung cấp các kiến thức pháp luật, giới thiệu các quy định pháp luật mà còn chú trọng đến việc giáo dục đạo đức, lối sống, giáo dục thái độ tôn trọng pháp luật, ý thức tuân thủ pháp luật, từ đó góp phần hình thành hành vi, ý thức tự giác chấp hành pháp luật trong học sinh.

Chương trình giáo dục pháp luật cho trẻ em ở nhà trường có vị trí quan trọng trong tổng thể chương trình đào tạo ở nhà trường. Đây cũng chính là một trong những đặc điểm của chương trình giáo dục pháp luật cho trẻ em ở nhà trường nhằm bảo đảm thực hiện mục tiêu giáo dục, phát triển toàn diện cho trẻ em. Nội dung giáo dục toàn diện cho trẻ em bao gồm các bộ phận hợp thành như trí dục, đức dục, giáo dục lao động, thể dục và mỹ dục.

Đối với học sinh tiểu học và trung học cơ sở đang ở độ tuổi hình thành nhân cách, nên những hiểu biết về pháp luật có tầm quan trọng đặc biệt. Trước đây, giáo dục pháp luật trong trường phổ thông đã ghép vào lĩnh vực giáo dục đạo đức, đến nay, giáo dục pháp luật được tích hợp trong môn giáo dục công dân cùng với giáo dục đạo đức.

1.3. Về sách giáo khoa và tài liệu phục vụ giảng dạy, học tập môn giáo dục công dân

Nội dung sách giáo khoa, tài liệu phục vụ công tác giảng dạy, học tập, phổ biến, giáo dục pháp luật trong chương trình chính khóa và ngoại khóa, các hoạt động giáo dục ngoài giờ lên lớp đã được các cơ quan chức năng quan tâm thực hiện. Nội dung sách giáo khoa đã có nhiều ưu điểm hơn so với sách giáo khoa trước đây. Sách giáo khoa được biên soạn theo hướng tinh giản, liên thông. Học sinh có điều kiện phát huy tính chủ động, tích cực trong giờ học dưới sự hướng dẫn của giáo viên. Trong nội dung sách giáo khoa đã có phần bài tập về một số tình huống thực tế.

Nội dung chương trình giáo dục công dân ở bậc trung học cơ sở bao gồm các bài học đạo đức và pháp luật được sắp xếp theo trình tự tương đối lôgic, mức độ đánh giá khá phong phú, đầy đủ từ thấp đến cao. Theo đánh giá của một số cơ sở giáo dục cho thấy, nội dung chương trình giáo dục công dân hiện nay đã có nhiều ưu điểm cơ bản². Nội dung các bài học cũng được bố trí theo nguyên tắc nhất định, gồm hai phần chính: đạo đức trong học kỳ 1 và pháp luật trong học kỳ 2. Chương trình đã bảo đảm được về cơ bản các yêu cầu giáo dục đạo đức, giáo dục pháp luật, hình thành ý thức công dân.

Chương trình sách giáo khoa về giáo dục pháp luật, giáo dục đạo đức bao gồm phần lý thuyết và phần bài tập. Chương trình chuẩn và thống nhất chung về nội dung nhưng hình thức lại được “mở”. Tức là chương trình chỉ mang tính chất “khung”, tính định hướng mà không áp đặt. Phần còn lại là do sự biến chuyển linh hoạt theo vùng, miền, đối tượng được giáo dục. Nội dung chương trình thường xuyên được cập nhật, chọn lọc, đã có phân giảm tải so với nội dung chương trình thời kỳ đầu triển khai giảng dạy pháp luật trong nhà trường.

1.4. Về biên soạn tài liệu hỗ trợ dạy và học pháp luật

Để hỗ trợ hoạt động phổ biến pháp luật cho cán bộ, giáo viên, học sinh, sinh viên, Bộ Tư pháp, Bộ Giáo dục và Đào tạo đã chủ động biên soạn các đề cương giới thiệu văn bản pháp luật mới; các tập hệ thống hoá văn bản pháp luật theo chủ đề, các cuốn cẩm nang, sổ tay pháp luật cho cán bộ, giáo viên, học

² Một số ý kiến về nội dung chương trình giáo dục công dân trung học cơ sở góp phần nâng cao chất lượng giáo dục đạo đức trong nhà trường phổ thông, Trường trung học cơ sở Đức Trí, Thành phố Hồ Chí Minh, http://edu.hochiminhcity.gov.vn/tintuc/2007/12/THAMLUAN_INV_DucTri_Q1A.htm

sinh. Cùng với sách giáo khoa, các tài liệu tham khảo cũng đã được biên soạn như sách câu chuyện, tình huống pháp luật cho giáo viên giảng dạy môn giáo dục công dân; các tờ rơi, tờ gấp về phòng chống ma túy, an toàn giao thông... phù hợp với từng đối tượng. Giai đoạn năm 2002 - 2005, hai bộ phối hợp biên soạn bộ tài liệu tham khảo cho giáo viên giảng dạy môn giáo dục công dân ở bậc trung học cơ sở, câu chuyện và tình huống pháp luật cho các lớp 6, 7, 8, 9. Năm 2009, trên cơ sở rà soát, hoàn thiện chương trình, sách giáo khoa giáo dục công dân ở trung học cơ sở và trung học phổ thông, hai bộ đã phối hợp biên soạn tài liệu hướng dẫn giáo viên đổi mới phương pháp dạy học các nội dung pháp luật trong chương trình.

Trong chương trình trung học cơ sở và trung học phổ thông, các tài liệu phục vụ giảng dạy, học tập như “Sách giáo viên giảng dạy môn giáo dục công dân”, “Thực hành giáo dục công dân”, “Bài tập giáo dục công dân”, “Bài tập trắc nghiệm giáo dục công dân”; “Tài liệu giáo dục pháp luật về trật tự an toàn giao thông” được biên soạn, xuất bản và phát hành. Nhiều Sở Giáo dục và Đào tạo đã chỉ đạo triển khai phong trào tự làm thiết bị dạy học, xây dựng bài giảng điện tử để nâng cao chất lượng dạy và học.

Công tác phổ biến, và giáo dục pháp luật trong trường học ở nhiều địa phương đã đạt kết quả tốt, mang lại nhiều lợi ích xã hội. Riêng tỉnh Nghệ An trong 10 năm (2000-2010), hoạt động phổ biến, giáo dục pháp luật ở nhà trường đã đi vào nền nếp và đạt nhiều kết quả tốt. 100% đơn vị trường học đều xây dựng đầy đủ kế hoạch phổ biến, giáo dục pháp luật trong trường học; 100% trường học thực hiện nghiêm túc công tác phổ biến, giáo dục pháp luật, kịp thời phổ biến các quy định pháp luật đến với giáo viên, học sinh³. Đội ngũ giáo viên giảng dạy môn giáo dục công dân, pháp luật cơ bản được đào tạo đúng chuyên ngành, tâm huyết với nghề nên chất lượng giảng dạy trong các tiết học được nâng cao. Công tác giáo dục pháp luật đã có tác động tích cực đến nhận thức của học sinh ở nhà trường và trẻ em nói chung, góp phần hạn chế vi phạm pháp luật của giáo viên, học sinh.

³ Công tác phổ biến, giáo dục pháp luật trong trường học ở Nghệ An: Thực trạng và giải pháp, http://moj.gov.vn/pbgdpl/Lists/TraoDoiKinhNghiem/View_Detail.aspx?ItemID=19

2. Những hạn chế

Hoạt động giáo dục pháp luật cho trẻ em thời gian qua đã đạt được nhiều thành tích, kết quả tích cực, đáng khích lệ và phát huy. Tuy vậy, so với yêu cầu về bảo vệ, bảo đảm quyền trẻ em, nâng cao nhận thức, kỹ năng pháp luật cho trẻ em thì vẫn còn nhiều hạn chế, bất cập.

Sự hạn chế, yếu kém chủ yếu được biểu hiện trên các phương diện cơ bản của hoạt động giáo dục pháp luật cho trẻ em ở nhà trường, gia đình và xã hội, ở chương trình giáo dục chính khóa, ngoại khóa, trong hệ thống tài liệu, nội dung, hình thức, phương pháp, phương tiện giảng dạy, phổ biến, giáo dục pháp luật, trình độ, năng lực, phương pháp, chính sách đối với đội ngũ giáo viên, cán bộ làm công tác giáo dục pháp luật cho trẻ em.

Sau 30 năm đưa giáo dục pháp luật vào nhà trường, mặc dù đã làm được rất nhiều việc nhưng hoạt động giáo dục pháp luật cho trẻ em còn nhiều yếu kém, mang tính vụ việc, chất lượng, hiệu quả thấp; thiếu sự chỉ đạo thường xuyên, đồng bộ, thống nhất từ trung ương đến địa phương. Sự phối hợp giữa các ngành, các cấp, các tổ chức đoàn thể trong công tác phổ biến, giáo dục pháp luật trong trường học chưa hình thành và đi vào nền nếp, thường xuyên.

Nhận thức về công tác phổ biến, giáo dục pháp luật nói chung, việc dạy và học pháp luật nói riêng của một số cán bộ, giáo viên, học sinh, sinh viên còn phiến diện, một số nơi còn mang tính hình thức, làm theo phong trào, chưa có sự đầu tư, quan tâm tương xứng với vị trí, vai trò và Tính chất đặc thù của hoạt động giáo dục pháp luật. Bản nan đối tượng được giáo dục pháp luật là trẻ em cũng chưa nhận thức đầy đủ ý nghĩa, giá trị thiết thực của giáo dục pháp luật. Nguyên nhân chủ yếu của thực trạng này suy cho cùng không phải là lỗi của các em mà chính là từ những bất cập, hạn chế của hoạt động giáo dục pháp luật được thực hiện bởi các chủ thể giáo dục pháp luật, trong đó có cả sự hạn chế ngay chính trong chương trình, tài liệu và cách thức tổ chức giáo dục pháp luật.

Cùng với nhiều nguyên nhân khách quan, chủ quan khác, tình hình vi phạm pháp luật, xuống cấp về đạo đức ở trẻ em ngày càng có sự gia tăng. Tác động từ mặt trái của cơ chế kinh tế thị trường, sự diễn biến ngày càng phức tạp của tình hình vi phạm pháp luật trong xã hội, việc xử lý hành vi vi phạm pháp luật chưa được nghiêm minh, kịp thời và công bằng là những tác động tiêu cực đến ý thức, hành vi và cả cuộc sống hằng ngày của trẻ em. Chương trình, hình thức, phương

pháp và các quy định về công tác giáo dục pháp luật cho trẻ em nhìn chung chưa hoàn toàn phù hợp với đặc điểm tâm lý, tính cách, điều kiện học tập, sinh hoạt và các mối quan hệ xã hội của các em.

Nhận thức về vị trí, vai trò của môn học giáo dục công dân và công tác phổ biến, giáo dục pháp luật trong nhà trường còn phiến diện dẫn đến hạn chế, bất cập, đôi khi mang tính hình thức, chạy theo phong trào, thành tích. Số lượng giáo viên giảng dạy môn giáo dục công dân, giảng viên pháp luật chưa được đào tạo đúng chuyên ngành còn chiếm tỷ lệ cao, thiếu chương trình, giáo trình dùng chung môn pháp luật. Các hình thức giảng dạy còn rập khuôn, khô khan, nặng về lý thuyết, thiếu tính hấp dẫn, thiếu tính thực tiễn, chưa tạo được sự lôi cuốn, thuyết phục người học....⁴

Những hạn chế của giáo dục pháp luật cho trẻ em cũng thể hiện trong tổng thể thực trạng của nền giáo dục phổ thông Việt Nam hiện nay. Tuy đã đạt được những thành tựu đáng ghi nhận, góp phần quan trọng nâng cao dân trí, đào tạo nhân lực cho công cuộc xây dựng, bảo vệ và đổi mới đất nước, nhưng đồng thời nền giáo dục đang ẩn chứa rất nhiều yếu kém, bất cập. Giáo dục - đào tạo còn nhiều hạn chế chậm được khắc phục; chất lượng giáo dục còn thấp, quan tâm đến phát triển số lượng nhiều hơn chất lượng; so với yêu cầu phát triển của đất nước còn nhiều nội dung chưa đạt; chưa thực sự là quốc sách hàng đầu. Chất lượng giáo dục có mặt bị buông lỏng, giảm sút, nhất là giáo dục đạo đức, lối sống; giáo dục mới quan tâm nhiều đến dạy “chữ”, còn dạy “người” và dạy “nghề” vẫn yếu kém; yếu về giáo dục tư tưởng, đạo đức, lối sống, lịch sử dân tộc, tư duy sáng tạo, kỹ năng thực hành, kỹ năng sống...⁵.

TTBD DBDC - Về chương trình môn giáo dục công dân, giáo dục đạo đức

Chương trình sách giáo khoa môn đạo đức và môn giáo dục công dân còn nhiều hạn chế, mang nặng tính lý luận, hàn lâm, còn ít liên hệ thực tiễn, minh họa qua các bài tập tình huống. Đơn cử, theo ý kiến của các chuyên gia, các giáo viên và cán bộ quản lý, chương trình giáo dục pháp luật trong sách giáo khoa lớp 10 chưa hợp lý vì liên quan nhiều đến triết học, đến các khái niệm trừu tượng mà học sinh sẽ phải học ở bậc đại học. Nội dung trong sách giáo dục công dân ở lớp

⁴ Hội nghị tổng kết Đề án nâng cao chất lượng công tác phổ biến, giáo dục pháp luật trong nhà trường giai đoạn 2010-2012, http://www.moj.gov.vn/pbgdpl/Lists/GiaoDucPLTrongNhaTruong/View_Detail.aspx?ItemID=19

⁵ Xem, Thực trạng nền giáo dục Việt Nam, <http://giaoduc.net.vn/Giao-duc-24h/8-diem-yeu-cua-giao-duc-Viet-Nam-post99986.gd>

11 cũng cần giảm những khái niệm liên quan đến kinh tế chính trị mà tăng tính thực tiễn để học sinh dễ tiếp thu. Các kiến thức đưa vào nội dung trong sách giáo dục công dân ở lớp 12 cũng rất nặng cho cả thầy và trò vì phải “lướt” qua rất nhiều bộ luật cơ bản.

Việc học một tiết đạo đức/tuần ở bậc tiểu học là quá ít vì mỗi bài có hai tiết. Như vậy, một bài đạo đức giáo viên phải dạy hai tuần, gây khó khăn cho giáo viên và học sinh trong quá trình giảng dạy và tiếp thu bài. Giáo dục công dân là môn học có vai trò vô cùng quan trọng đối với trẻ em nhằm trang bị những kiến thức cần thiết về pháp luật, kỹ năng thực hành pháp luật để bảo vệ quyền, lợi ích, phòng tránh vi phạm pháp luật. Trong khi đó, môn giáo dục công dân hiện tại chỉ được coi là môn học phụ trong nhà trường.

So với nhiều môn học khác thì môn giáo dục công dân là môn học mới. Nội dung bài giảng môn giáo dục pháp luật ở nhà trường vẫn nặng về lý thuyết, thiếu liên hệ các tình huống thực tiễn. Việc giảng dạy thiếu sự truyền cảm, nhiệt tình và thiếu các ví dụ thực tiễn minh họa đã gây nên tâm lý căng thẳng, học cốt để đối phó của học sinh. Tình trạng này không chỉ xuất phát từ phía người dạy mà còn bộc lộ sự bất cập trong chính sách, chế độ, cách tổ chức dạy và học trong nhà trường.

Giáo dục công dân là môn học mới nên vẫn còn một bộ phận thầy cô giáo ở các trường phổ thông chưa qua đào tạo để đảm nhận việc giảng dạy. Bên cạnh đó, chương trình đào tạo giáo viên dạy giáo dục công dân ở các trường sư phạm còn chậm đổi mới, nhiều giáo viên chưa thực sự tự tin, tâm huyết với công việc giảng dạy, thiếu tính sáng tạo và hạn chế về năng lực sư phạm.

Học và hành chiếu lệ nên vừa học xong, rời khỏi trường lớp, học sinh đã có những hành vi vi phạm pháp luật, và không ít trong số những em đó có học lực tốt, điểm cao môn giáo dục công dân. Quan niệm “dạy cho đủ, học cho xong” đối với môn học giáo dục công dân đã dẫn đến sự coi thường và bố trí dạy học theo kiểu chấp vá đang còn khá phổ biến ở nhiều trường phổ thông hiện nay.

Nhiều ý kiến cho rằng, sở dĩ giáo dục công dân trong đó có nội dung giáo dục đạo đức và pháp luật trong nhà trường hiện nay thường bị rút ngắn bài giảng hoặc xem nhẹ, dạy qua loa cho xong chuyện. Bên cạnh lý do nội dung đơn điệu, nghèo nàn, giáo viên đảm nhiệm môn học này thường kiêm nhiệm nên thiếu kiến thức về pháp luật, thì còn có lý do của chính ngành giáo dục nói chung và

ban giám hiệu các nhà trường nói riêng. Về vấn đề này, PGS. TS. Hà Nhật Thăng cũng đã có ý kiến: “Môn giáo dục công dân là môn học chỉ được bố trí 1 tiết/tuần, lại không phải môn thi lên lớp, thi Lot nghiệp (không chỉ được coi là môn phụ mà là môn phục vụ môn phụ). Bên cạnh đó, còn hàng loạt các nguyên nhân không lành mạnh ảnh hưởng đến việc dạy - học môn này như tác động tiêu cực của người lớn ở gia đình, xã hội thì làm sao đòi hỏi việc dạy - học môn giáo dục công dân có thể đạt mục tiêu đặt ra?”⁶.

Giáo dục pháp luật ở các bậc phổ thông không chỉ để trang bị kiến thức pháp luật mà điều đặc biệt quan trọng là giáo dục thái độ tôn trọng và hành vi tự giác thực hiện pháp luật cho trẻ em. Tuy nhiên, sự hình thành, phát triển nhân cách học sinh, sinh viên không chỉ chịu tác động của giáo dục nhà trường mà còn bị chi phối của gia đình, xã hội, thông tin đại chúng, các thế hệ đi trước... Vì vậy, giáo dục đạo đức, pháp luật nhất thiết phải có sự hợp tác, sự đồng thuận giữa nhà trường, gia đình, đoàn thể và cộng đồng nhằm xây dựng một môi trường xã hội lành mạnh, hạn chế tối đa những tác động tiêu cực. Tình trạng vi phạm pháp luật ngày càng tăng ở lứa tuổi học trò, trong khi môn giáo dục công dân trong nhà trường phổ thông có nhiệm vụ trực tiếp giáo dục cho các em về đạo đức và pháp luật, những vấn đề vô cùng quan trọng, thiết thực cho cuộc sống của các em thì lại được coi nhẹ, coi là môn học phụ, không thật sự cần thiết.

Chương trình bậc trung học cơ sở quy định môn giáo dục công dân ở mỗi lớp/1 năm học có: 35 tuần x 1 tiết/tuần = 35 tiết (bao gồm các tiết học lý thuyết, ôn tập, kiểm tra, thực hành hoạt động ngoại khóa). Theo tác giả là quá ít. Chẳng hạn như bài “Tôn sư trọng đạo” (sách giáo khoa môn giáo dục công dân ở lớp 7) được học trong một tiết. Chỉ trong thời gian quá ngắn ấy liệu có đủ cung cấp về mặt kiến thức trong khi việc hình thành ý thức, thái độ ứng xử phù hợp đạo đức và pháp luật là cả một quá trình lâu dài. Việc chuyển từ kiến thức thành ý thức, thái độ là một quá trình lâu dài đòi hỏi phải có sự nỗ lực của học sinh dưới sự hướng dẫn, tư vấn của giáo viên.

Ở nhà trường, giáo viên phải thực hiện đúng theo chương trình quy định, chủ yếu trên phương diện lý thuyết. Nhưng khi các em ra ngoài cổng trường, đi

⁶ Phổ biến, giáo dục pháp luật trong nhà trường: Bao giờ thoát khỏi khiên cường? http://moj.gov.vn/ct/tintuc/lists/nghein%20cu%20trao%20iview_detail.aspx?ItemID=2708

xe dàn hàng ba, hàng năm trong khi chỉ cách đó ít phút các em học bài “Thực hiện trật tự an toàn giao thông” (2 tiết, lớp 6). Ở gia đình, không ít phụ huynh học sinh đã khuyên bảo các em là chỉ nên đầu tư vào các môn chính như toán, lý, hóa... chứ không nên đầu tư nhiều vào các môn phụ trong đó có môn giáo dục công dân.

Ở cấp tiểu học, mỗi tuần học sinh học một tiết đạo đức. Học sinh lớp 3 được dạy bài đạo đức tựa đề “Đoàn kết với thiếu nhi quốc tế”, học sinh lớp 5 học bài “Tìm hiểu về Liên hợp quốc”. Lên cấp trung học cơ sở, với 75 bài học từ lớp 6 đến lớp 9, thời lượng cho môn giáo dục công dân cũng chỉ 26 tiết/năm, trong số đó, tiết đạo đức chỉ có 12 - 15 tiết. Học sinh lớp 7 học về bộ máy nhà nước cấp cơ sở, học sinh lớp 8 học về quyền sở hữu tài sản, học sinh lớp 9 học về quyền tự do kinh doanh và nghĩa vụ đóng thuế, quyền và nghĩa vụ công dân trong hôn nhân... với nhiều từ khó hiểu, không phù hợp và chưa cần thiết với lứa tuổi 12 - 15.

Chương trình giáo dục công dân lớp 10 (29 tiết/năm) rất nặng nề về kiến thức: hai phần triết học và đạo đức gồm các nội dung trừu tượng, hàn lâm như các phạm trù đạo đức cơ bản, khái niệm và các giá trị đạo đức; vật chất, ý thức, tồn tại xã hội, ý thức xã hội, phương pháp luận biện chứng... Chính điều này làm học sinh thiếu hứng thú và hiệu quả giáo dục không cao. Chương trình giáo dục pháp luật hiện tại đã bộc lộ những vấn đề cần xem xét, còn nặng lý thuyết và mang tính chung chung không cụ thể cho từng đối tượng và ít tính ứng dụng trong thực tiễn.

Hiện nay, còn nhiều nội dung về giáo dục pháp luật và đạo đức chưa cập nhật, phù hợp thực tiễn. Những giá trị đạo đức, truyền thống của dân tộc, của gia đình, truyền thống giáo dục cũng chưa được coi trọng đúng mực. Một số kiến thức về pháp luật trong sách giáo khoa, nội dung chưa thiết thực, không phù hợp với lứa tuổi và chưa gắn với đời sống thường ngày, còn nặng tính hình thức cung cấp kiến thức, thiếu vắng việc liên hệ với thực tiễn thông qua những tình huống cụ thể⁷.

- Về nội dung môn giáo dục công dân, giáo dục đạo đức còn ôm đồm, thiếu chiều sâu, nặng về lý thuyết

⁷ Nên nhìn nhận đúng về môn giáo dục công dân, <http://www.truongphunhuan.edu.vn/cac-mon-hoc/mon-giao-dc-cd/172-nen-nhinhan-dung-ve-mon-giao-duc-cong-dan.html>

Từ phía các nhà trường phổ thông đã có nhiều ý kiến đề xuất Bộ Giáo dục và Đào tạo cần tổ chức biên soạn lại chương trình môn học giáo dục công dân, kể cả nội dung về đạo đức và về pháp luật. Những yếu kém trong giảng dạy môn giáo dục công dân, dạy đạo đức và pháp luật còn phụ thuộc vào đội ngũ giáo viên giảng dạy môn học này. Đây là nhận định chung của nhiều giáo viên trong đó có các giáo viên ở một số trường phổ thông trên địa bàn Thủ đô Hà Nội.

Việc giáo dục pháp luật với học sinh nông thôn ngày càng rơi vào hình thức khi ý thức chấp hành pháp luật của người nông dân chưa cao, nhất là pháp luật về giao thông, pháp luật về đất đai, về hôn nhân và gia đình. Hơn nữa, ngay cả trong nhà trường việc giáo dục pháp luật không được tổ chức thường xuyên và không được chú trọng, chỉ diễn ra trong từng thời điểm nhất định. Sau 05 năm tiểu học, cấp trung học cơ sở cũng chỉ học loáng thoáng, qua loa, rồi lên lớp 12 mới được học tiếp với các ngành luật, các chế định pháp luật. Chương trình giáo dục công dân mới, kiến thức pháp luật nhiều hơn, nhưng không sâu như chương trình cũ nên học sinh cũng chỉ nắm khá sơ lược, đại khái về một số quy định pháp luật⁸.

Ngay từ bậc học mẫu giáo, tiểu học đến trung học sơ sở, học sinh đã bắt đầu được làm quen dần với một số biển báo, hình vẽ trên các trục đường giao thông. Những điều này là rất cần thiết nhưng hiệu quả không được như mong muốn. Đối với các học sinh ở thành phố, thị xã, việc các em thường xuyên gặp các biển báo, hình vẽ, hay việc tham gia giao thông sẽ giúp học sinh nhớ lâu, nhớ kỹ và có tác dụng giáo dục rất lớn. Nhưng với hầu hết học sinh ở nông thôn, các hình vẽ, các biển báo, các quy định trong luật giao thông luôn là sự mơ hồ, xa lạ, nhất là từ bậc trung học cơ sở trở xuống, cùng với ý thức của người thân trong gia đình, của cộng đồng làng xóm trong việc tham gia giao thông nên những kiến thức về an toàn giao thông không mấy tác dụng. Vì thế, các em thường học trước quên sau, thậm chí vừa học xong là quên ngay như chưa bao giờ được học.

Thêm vào đó, nhiều giáo viên các bộ môn khác cũng cho rằng, đối với học sinh, thì cũng cần thiết nhất là cung cấp kiến thức của một số môn học quan trọng cho tương lai của các em - điều đó đã vô tình tuyên truyền cho các em tư tưởng học lệch, không đều các môn, dẫn đến coi thường môn giáo dục công dân.

⁸ Hoàng Trọng Môn: Giáo dục pháp luật trong nhà trường, Báo Nhân dân cuối tuần, số 49, ra ngày 7-12-2008.

Bản thân những người dạy môn giáo dục công dân cũng có quan niệm là không đòi hỏi học sinh phải học, lên lớp dạy qua loa và cho điểm tổng kết rất cao. Quan niệm, cách tư duy đó cùng với phương pháp giảng dạy khô cứng, nội dung chưa hoàn toàn thiết thực, gần gũi cuộc sống, thiếu phần liên hệ, trao đổi, đàm thoại với trẻ em trong giờ học chính khóa cũng như các hoạt động ngoại khóa đã làm cho các em rất khó tiếp thu và luôn có tâm lý bị áp đặt, đối phó.

Những năm gần đây, ngành giáo dục và đào tạo cũng đã bắt đầu quan tâm hơn đến nội dung chương trình, tài liệu của môn học giáo dục công dân nói riêng và phổ biến, giáo dục pháp luật cho trẻ em nói chung. Tuy nhiên, nếu chỉ dừng lại ở việc thay đổi chương trình mà không thường xuyên bồi dưỡng kiến thức pháp luật cho giáo viên và không quan tâm đúng mức thì cũng chẳng thể giúp học sinh có những hiểu biết tối thiểu về pháp luật và xây dựng được ý thức chấp hành pháp luật tốt trong xã hội. Thực tế, việc dạy và học môn giáo dục công dân trong nhà trường còn nhiều khó khăn, bất cập nên hiệu quả giáo dục của môn học còn thấp, số học sinh có điểm dưới trung bình còn cao. Môn giáo dục công dân từ trước đến nay chưa được coi trọng, nhiều giáo viên, học sinh, cha mẹ học sinh vẫn xem đây là môn học phụ.

Thực trạng trên do nhiều nguyên nhân, trong đó có những nguyên nhân chủ yếu sau: nhiều trường chỉ có một giáo viên dạy môn giáo dục công dân cho 17 lớp học, giáo viên lại chưa được đào tạo chuyên về môn học này mà chỉ là đào tạo ghép: văn học - giáo dục công dân nên có nhiều khó khăn lúng túng trong giảng dạy, cả về nội dung và phương pháp. Giáo viên chưa nhận thức được đầy đủ, vị trí vai trò của môn học, còn xem nhẹ nên chưa chú trọng đầu tư công sức, thời gian để dạy tốt, chủ yếu chỉ đầu tư vào môn chính mình được đào tạo⁹. Trang thiết bị dạy học, cơ sở vật chất phục vụ dạy học còn thiếu thốn, lạc hậu gây khó khăn cho việc đổi mới dạy học. Tâm lý chung của mọi người trong đó có cha mẹ học sinh cho rằng đây là môn học phụ, kết quả học tập không quan trọng lắm.

⁹ Hoàng Văn Thị: Thực trạng và biện pháp giáo dục đạo đức cho học sinh ở trường trung học cơ sở của Trường Phổ thông cơ sở Triệu Phong, <http://www.pgdttrieuphong.edu.vn/dbase/file/DE%20TAI%20NGHIEN%20CUU%20KHOA%20HOC%5B2%5D.doc>